

Trovärdiga färger? Om att beskriva webbmiljöer

Sverker Hyltén-Cavallius

Som lärare har jag under de senaste sju åren haft förmånen att få diskutera metodfrågor kring internet med studenter på deras andra termin av etnologistudier. När jag blev ombedd att introducera internet i metodkursen hösten 2003 uppfattade jag det som en reaktion på att internet alltmer kommit att bli ett självklart sökredskap och kontaktnät för i synnerhet yngre studenter. Eller för att använda ett träffande uttryck från kurslitteraturen *Att fånga nätet*: internet befann sig i en rörelse från *informationsteknologi* till *interaktionsteknologi*, en rörelse som under de år som gått sedan dess tagit många nya vändningar (Sveningson et al 2003:13). Internets publika genombrott i Sverige firade då nio år, vilket innebar att bland de yngsta studenterna fanns de som hade haft internet hela sin tonårstid, medan tiden sedan internet för vissa av de äldsta kunde framstå som en parentes i livet. Man kan utan överdrift beskriva det som att sådana erfarenhetsskillnader som stavas generation ställdes på sin spets i relation till just internet redan från början. En intressant aspekt av dessa skillnader handlar om just beskrivningar. I den här artikeln vill jag först kort skissera några aspekter som jag tagit fasta på i våra diskussioner, och sedan avsluta med några mer generella kommentarer om hur vi som etnologer kan närma oss internet.

Utöver en inledande föreläsning där jag pratade om internet som källa och fält för etnologiska studier, så fick studenterna i uppgift att göra en observation där de skulle undersöka något fenomen eller någon fråga av vikt för deras tilltänkta uppsatsarbeten. På ett mer grundläggande plan handlade uppgiften om två saker. Dels att alla beskrivningar med nödvändighet är analytiska eftersom de är beskrivningar av vad den beskrivande – givet sina utgångspunkter och kunskapsmål – uppfattar. Dels att den enklaste skillnaden mellan vardagssurfande och vetenskapligt surfande stavas metod – en medvetenhet och reflektion kring *vägen* till kunskap. Uppgiften såg ut såhär: utifrån en tydligt formulerad forskningsfråga skulle studenterna genom att föra noggranna anteckningar redogöra för hur de sökte sig fram till en sajt, och sedan beskriva sajten och följa upp någon av dess externa länkar.

Redogörandet innebar alltså inte bara beskrivande av webbmiljöer utan att man också behövde reflektera över varför man gjorde olika vägval i sitt navigerande.

De äldsta studenterna kunde ibland ha svårt att finna ord för att beskriva vad de mötte på webben, medan de yngsta var så pass vana vid att röra sig i dessa miljöer att de inte längre kunde sätta fingret på vad de såg. Egentligen samma slags frågor som man kämpar med när man första gången ska göra en etnografisk beskrivning av en situation i den fysiska verkligheten uppenbarade sig: hur mycket ska jag ta med, hur ska jag formulera det, osv? Kunskapsmålet, eller det uppsatsprojekt som uppgiften skulle ingå i, måste spela roll när man avgör vad som skall ingå i en beskrivning. Och samtidigt kan man oftast tidigt i en undersökning inte avgränsa sina beskrivningar på samma sätt som man kan göra när man blivit mer klar över vad som faktiskt står i fokus. Uppgiften kunde nog ibland framstå som svår, kanske för att studenterna ombads att i hyfsad detalj beskriva sådant som man som nätanvändare nog oftast inte reflekterar över. Men kanske hade det också att göra med internets skiftande karaktär. Kanske framstod den efterfrågade detaljnivån som svårsmält för att det handlade om något som förstås är en *miljö* för socialt samspel – att liknas vid ett torg eller en konsert, men också ett *verktyg* för samspel – som en telefon eller en penna. Kanske blev uppgiften svår för att den på samma gång bad studenterna att beskriva ett (i och för sig stort) vardagsrum, en telefon och en telefonkatalog? I seminarieform kunde vi sedan diskutera uppgifterna, ofta spännande samtal där jag tror att både jag och studenterna lärde oss en del. På senare år har föreläsningen istället kommit att innehålla ett inlägg där vi tillsammans ger oss på att beskriva och associera kring några hemsidor av relevans för det gemensamma temat för fältarbetet.

BYRÅKRATISKA OCH "TRÅKIGA" HEMSIDOR

En av de första frågorna vi talat om är hur sidorna är organiserade. På kommuners hemsidor råder ibland en slags byråkratisk logik som på samma gång serverar

besökaren snabb tillgång till information och återspeglar kommunens sociala organisation med kommunens olika verksamhetsfält uppställda bredvid varandra högt upp på sidan, från sophantering till barnomsorg, kultur och fritid. Men där berättas oftast också andra berättelser, om kommunens historia i form av bilder eller filmklipp, och förstås i logotyper eller vapen som pekar mot allt från historia till geografiskt läge. Enkelheten gör att uppställningen av många studenter uppfattats som "tråkig" (vilket är ett bra ord att nysta i när man beskriver något – vad är det som gör en sida tråkig?): vit bakgrund, svart text, få bilder, en informativ ton och mycket lite ljud eller rörelse.

Ibland har vi landat i diskussioner om vilken programvara som använts för att utforma en hemsida. För de studenter som dechiffrerar den nivån uppenbarar sig ytterligare analysmöjligheter, här talar nämligen också formgivare och webbredaktörer om sitt eget kunnande, och signalerar kanske också med programvaran om det är en "folklig" produkt som vem som helst kan sno ihop, eller om det är avancerat och påkostat. Från studenterna har då höjts frågan "kan man analysera hemsidor på den nivån?" Självklart. Och ibland också följdfrågan: "måste man analysera hemsidor på den nivån?" Nej, inte mer än man måste analysera människors berättande på pauseringen och andetagets nivå, eller analysera arkitekturritningen när man beskriver ett rum. Som alltid när vi analyserar något är det kunskapsmålet som styr vad vi ska ta hänsyn till och vad vi kan lämna därhän (Klein 1990).

VISUELLA IDENTITETER

På nästa nivå har vi funderat vidare kring den visuella identiteten. Vad är det för slags bilder som förekommer? När en kurdisk studentförening väljer att ha ett bergsmassiv i blickfånget så anknyter det till etablerade framställningar av en både föreställd och fysisk hembygd för kurder i diaspora. När en regional turistbyrå väljer att ha en tätbefolkad solbelyst sandstrand och ett folktoft, dimmigt landskap i höstfärger så gestaltar de både föreställningen om den ideala sommarsemestern med bad, sol och aktivitet, och en påminnelse om att här också finns lugn, tid till eftertanke. Inte helt olikt en människa som samtidigt vill framstå som både glad, aktiv och utåtriktad och eftertänksam, klok och introspektiv, som både yta och djup. Vi har också pratat om vilka färger som förekommer? Vissa blåa nyanser i rubriker och banners tycks ofta förmedla trovärdighet. Här har vi låtit oss vara ganska fria i våra associationer: den blåa färgen kan vi associera till flygbolag (t ex KLM, SAS, Delta, Finnair), den är frisk (blått signalerar inte bara luft och vatten utan också ofta mint) och till en lång rad läkemedel. Färger har också gått att tolka som en gränsmarkör mellan olika estetiska domäner: i en students jämförelse mellan två olika erotik sajter var det tydligt att den sajt som riktade sig till en genusmedveten medelklass använde nyanser av grått

och vitt, och svart-vita bilder, medan den andra sajten använde mycket rött och färgbilder. För studenterna har också rörliga banners, starka färger och mycket reklam framstått som inslag som kan sänka en sajts trovärdighet. Överhuvudtaget tycks många associera "plottrighet" till en lägre grad av seriositet. En sådan association bottnar sannolikt i svenska smaknormer med stramhet, enkelhet och dova (i kontrast till "skrikiga") färger som huvudtema.

TEXTER

Nästa nivå vi funderat kring är sidornas textliga innehåll. En relevant fråga är till exempel vilka modus eller tonarter som dominerar miljön: är det informativa eller uppfostrande påståenden, är det ironiskt lekfullt eller allvarligt och sakorienterat, finns det inslag av jargong, och talar man till likasinnade eller till en bredare intresserad allmänhet? I många miljöer finner man "nyheter" – vilka slags nyheter handlar det om, visar de på ett större sammanhang eller handlar de om lokala företeelser? När vi tillsammans jämförde två hemsidor kring politiska sakfrågor, fann vi på en djurrättshemsida nyheter som handlade om aktuella händelser kring djurhantering som också figurerat i rikstäckande media, medan på den antirasistiska sidan handlade nyheterna till stor del om demonstrationer. På den antirasistiska sidan kunde man se en film där några maskerade personer till tonerna av "Jag ska måla hela världen lilla mamma" saboterar en portuppgång med målarfärg, och alla adobe-ikoner (till pdf-filer) var utbytta mot en snarlik hammare och skära i samma färger. I kontrast till denna lekfulla, interna jargong, framstod djurrättssidan som mer allvarlig och "mainstream", med exempelvis bilder av kända svenska djurrättsengagerade och informationstexter om organisationens drygt hundraåriga historia.

LÄNKAR

En viktig poäng med internet är dess förmåga att länka samman företeelser och människor. På de hemsidor vi gått igenom har vi diskuterat en del kring länkar. Länkarna är ju ett sätt för en webbmiljö att lokalisera sig i ett socialt sammanhang, peka ut vad man gillar och ogillar, vad man ser upp till och ser ner på, var man menar att kunskap finns att hämta, vad man uppfattar som nytt respektive gammalt, och mycket mer. Som en utgångspunkt har Martina Ladendorfs (Ladendorf 2002, efter Sveningsson et al 2003:162-163) särskiljande av länkars funktioner tjänat – är det frågan om statushöjande länkar, bekräftande länkar, ironiska länkar (av typen "titta på den här komiska sajten") eller saboterande länkar (för att överbelasta servrar)? Men också om man kan tolka länkarna på andra sätt – går de utåt till helt andra sammanhang, eller pekar de snarare inåt mot ett internt sammanhang (t ex mot systerorganisationer i andra länder, motsvarande institutioner osv)?

SAMMANTAGNA INTRYCK

Det var här vi kunde börja prata om sammantagna intryck, alltså den nivå som kanske alla upplevelser egentligen börjar i, men som i en fungerande beskrivning först måste plockas isär och diskuteras bit för bit. Ord som kunde komma upp här var till exempel "billigt" eller "taffligt" om sajter som gav ett lite mindre genomarbetat intryck, "stelt" kunde förekomma om till exempel kommuners eller myndigheters hemsidor. Vi resonerade en del kring tänkbara målgrupper och vad som skulle kunna tänkas vara avsikten med hemsidan. Är det frågan om myndigheter som söker ett sätt att tala till "ungdomar" på "deras" vis? Är det en reklampelare, en megafon för åsikter, ett sätt att värva medlemmar, en anslagstavla, ett torg, en butik? Och för vilka användare kan hemsidan tänkas fungera på vilka sätt? Är hemsidan annonsplats för vissa och en identifikationspunkt för andra?

NÅGRA AVSLUTANDE FUNDERINGAR

Våra diskussioner kring hemsidorna pekar mot en liten del av hur internetanvändandet idag ser ut. Många hemsidor som vi diskuterat genom åren är uppbyggda kring en envägskommunikation – låt vara ofta med möjligheter att kommentera eller ställa frågor – medan i communities, nätverk och onlinespel så är samspelet dubbelriktat, eller kanske snarare mångriktat. Det här får mig att tänka på några avslutande punkter:

- Vi har sagt väldigt lite om massiva online-spel (t ex WoW), sociala nätverk (som facebook, myspace), chattar eller mediedelande webbplatser och communities (som youtube eller flickr). Lite hårdtaget skulle man kunna beskriva det som att vi satt punkt ungefär där det börjar bli riktigt kul, där folk börjar utbyta information med varandra och använda internet som en social infrastruktur (och under de första åren av undervisningen fanns överhuvudtaget inte flera av dessa). Samtidigt tror jag att det funnits en poäng med att just låta diskussionen börja med det mest basala, själva den miljö som inramar det samspel vi intresserar oss för. Detta för att de här aspekterna är lätta att glömma bort när vi ger oss i kast med all spännande interaktion som pågår där. Som jag sade inledningsvis så är de här aspekterna också ofta mer eller mindre osynliga för vana internetanvändare.
- Den andra punkten handlar om förändring. Jag är van vid att kurslitteratur om irl-etnografi går att använda under lång tid. Successivt behöver den förstås bytas ut, t ex för att de teoretiska grundantagandena förändrats, eller för att medier eller kommunikationer förändrats, men de generella tankarna kring observation, reflexivitet och representation har en hög beständighet. För den virtuella etnografin är det inte säkert att det fungerar

på det sättet: om man jämför den e-postande och informationssökande nätanvändaren vid mitten av 90-talet med den intermediala nätverkaren eller second life-avataren vid mitten av 00-talet så är det uppenbart att vi, med Schutz ordval, har att göra med olika former av socialitet, av sätt att vara med varandra (Schutz 1999:102ff). Det är inte mycket mer som förenar de här fälten än vad som förenar dem med fysiska fält (vilket jag strax återkommer till). När jag i samband med ett pågående forskningsprojekt skulle skriva om kommentarer kring ett musikklipp av medlemmar i youtubes community, visade det sig att det första större arbetet om youtube med en mer kvalitativ ansats (det går dock att hitta mer kvantitativt inriktade studier av användarvanor) just hade kommit ut (jfr Snickars 2009), och att själva forskningsfältet kring sociala nätverk och web 2.0 ännu verkade vara under uppbyggnad (Hyltén-Cavallius 2009). Samtidigt finns det också risker i att alltför starkt betona det specifika med internet (inte minst med tanke på Internets föränderlighet) – kanske är det snarare så att fältarbete, oavsett var vi bedriver det, alltid kommer att väcka frågor om sådant som kunskap, fält, beskrivning, kontext, reflexivitet, representation och makt. När vi väl möter människor eller användare, ställs vi på sätt och vis inför samma slags frågor. Och dessutom måste man påminna sig om att också denna bild av den snabba förändringstakten och av tekniken som en gjutform för mänskligt samspel, i sig utgör en stark förstälseram kring internet – och som förtjänar att undersökas i sig. Det leder vidare till min tredje punkt.

- Denna tredje och sista punkt handlar om vikten av att lyfta blicken från internet. Dels i relation till den egna uppgiften: på vilka sätt är internet relevant i just *min* studie, med just *mina* frågor? Men dels också i relation till fältet: på vilka sätt är internet viktigt just *här*, för de här människorna? För många människor har internet blivit en integrerad del av vardagen, statusuppdateringen på facebook sköts via mobilen på bussen, och mp3-spelaren har ersatts av ett spotifykonto på en smartphone. Men för lika många människor är internet mer att likna vid en stationär telefon, eller kanske en tevekanal. Man kan också förvänta sig att förhållningssättet till internet, precis som till andra verktyg, ofta är ytterst pragmatiskt. Att ställa frågor om internet blir då lite som att ställa frågor om tandborsten, något som kan vara svårt att tala om för att det är så självklart och basalt. I mina pågående intervjuer med rockmusiker har det ofta visat sig att man har just ett sådant pragmatiskt förhållningssätt: på bandets hemsida bjuds på mer av envägskommunikation med presentation, en historik och några låtar, medan på deras myspace-sida är inslaget av dialog större – ett hejande mellan olika band och enskilda användare, annonser om egna och andras skivsläpp och turnéer,

inbjudningar från fans, arrangörer och andra band till sidans ägare om att delta i nya festivaler och spelningar. Båda funktionerna är viktiga, men de är ändå bara två sätt för banden att få göra det de vill, nämligen att spela och sprida sin musik.

Så för att sammanfatta: med hjälp av ett antal parametrar som färg, form, text och länkar har vi börjat nysta i

hur man kan beskriva webbmiljöer. Där befinner vi oss ofta i början av det beskrivningsarbete som ett fältarbete på webben kan innebära. Och från den punkten kan man bara konstatera att internet betyder olika saker i olika fält, men att internet på en och samma gång utgörs av miljöer som har sina egna villkor, och utgör ett redskap, ett fält och en teknik som allt starkare är invävt i människors vardagsliv.

REFERENSER

- Hyltén-Cavallius, Sverker 2009. Klicka på ikonen: populärmusikaliska historieskrivningar på youtube. *Kulturella perspektiv* 2009:3-4.
- Klein, Barbro 1991. Transkribering är en analytisk akt. *Rig* 1991:2:41-65.
- Ladendorf, Martina 2002. Cyberzines: Irony and parody as strategies in a feminist sphere. Johan Fornäs et al (red.), *Digital borderlands. Cultural Studies of Identity and Interactivity on the Internet*. Amherst: Peter Lang.
- Schutz, Alfred 1999. *Den sociala världens fenomenologi*. Göteborg: Daidalos.
- Snickars, Pelle 2009. Youtube – sajten, myten, legenden. *Tvärsnitt* 3:2009. <http://www.vr.se/huvudmeny/tvarsnittnr32009/essayoutubesajtenmytenlegenden.4.227c330c123c73dc58680002632.html>, senast besökt 2009-11-03.
- Sveningsson, Malin, Mia Lövheim & Magnus Bergquist 2003. *Att fånga nätet. Kvalitativa metoder för internetforskning*. Lund: Studentlitteratur.

FÖRFATTARE

Sverker Hyltén-Cavallius är fil. dr i etnologi vid Stockholms universitet.